

МА Павле Игњатовић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
pavle.ignjatovic01@gmail.com

Критичко издање историјске грађе
Примљен: 30.12.2025.
Прихваћен: 4.1.2026.

Македонско питање: култура и политика

У односима Југославије и Бугарске након Другог светског рата једно од централних места заузимало је тзв. македонско питање тј. однос према питању националног одређења становништва у областима Вардарске и Пиринске Македоније и, преко тога, према будућности тих територија. Непосредно по завршетку рата, комунистичке партије две земље стајале су на истоветним позицијама: признавале су постојање македонског народа као посебне нације, чиме су следиле став Коминтерне из 1934. године,¹ док су се истовремено слагале да би требало да дође до уједињења југословенског и бугарског дела Македоније у јединствену целину. У циљу припреме таквог уједињења, Бугарска је у Пиринској Македонији повела политику *македонизације*, што је подразумевало културну аутономију и промоцију недавно стандардизованог македонског језика.²

Након што је, доношењем Резолуције Информбироа 1948. године, наступила криза у међусобним односима, у Бугарској је дошло до промене политике према македонском питању. Обустављене су припреме за уједињење два дела Македоније, мада у Пиринској Македонији није укинута културна аутономија. На тај начин се наставило са афирмацијом македонског националног идентитета, али на бугарској језичкој и културној основи, уз одбацивање раније југословенске политике.³

Са успоном Тодора Живкова, постепено су почелу да се уобличавају коначни ставови социјалистичке Бугарске у вези са македонским националним питањем. Живков је, најпре, на партијском пленуму у марту 1963. године одба-

---

¹ Tchavdar Marinov and Alexander Vezhenkov, "Communism and Nationalism in the Balkans: Marriage of Convenience or Mutual Attraction?", in: *Entangled Histories of the Balkans, vol. II*, eds. Roumen Daskalov and Diana Mishkova, (Leiden: BRILL, 2015), 515–516.

² Чавдар Маринов, *Македонското прашање од 1944 до денес: комунизмот и национализмот на Балканот*, (Скопје: Фондација Отворено општество–Македонија, 2013), 35.

³ Ibid, 46–48.

цио постојање македонског језика, означивши га дијалектом бугарског, а затим и македонске нације на простору Пиринске Македоније, казавши да тамошње становништво представља неодвојив део бугарског народа. Као својеврсни компромис, понудио је платформу признавања постојања македонске нације искључиво у оквирима СР Македоније унутар Југославије.⁴ Четири године након „Мартовског“ пленума, Живковљеве ставове, које је Бугарска комунистичка партија (БКП) практично већ била усвојила, даље је разрадио Политбиро ЦК БКП и учинио их јавним. На првом месту међу принципима тада дефинисане политике било је супротстављање „фалсификовању“ историјских чињеница, јер Партија није нашла доказе о постојању македонске нације и језика пре 1945. године.⁵

Био је то тренутак у коме су се бугарске и југословенске позиције у вези са македонским питањем нашле на потпуно супротним половима. Тиме је отпочела нова фаза у спору око Македоније, који је вођен у три сфере: дипломатској, идеолошкој и научно-културној, која се често преливала и на претходна два поља, поготово у сферама историографије и лингвистике.⁶ Управо је тада, у контексту кризе у Чехословачкој и новог захлађења односа на релацији Москва–Београд, у Бугарској поведена снажна антијугословенска кампања. Ову кампању пратила је обимна издавачка делатност у области друштвено-хуманистичких наука, у циљу подупирања нове националне политике поведене у Софији.

Оваква активност источног суседа довела је и до реакција у Југославији. У Скопљу је 28. марта 1969. године одржана седница Савезне комисије за културне везе са иностранством, на којој се говорило и о потреби „даље афирмације македонске културе у иностранству у светлу бугарске антијугословенске кампање“.⁷ Међу припремним материјалима за седницу нашла се и *Информација о антимакедонској активности НР Бугарске у иностранству на плану културе*⁸, чији је препис приложен у наставку текста. У *Информацији* је дат преглед различитих облика бугарског културног деловања у циљу промоције нових ставова у вези са македонским питањем. Највећа пажња посвећена је анализи једне историографске публикације под насловом *Македонско питање: Историјско-политичка информација*⁹ (из преписа документа који је приложен ниже изузети су одломци

⁴ Маријана Стамова, „Тито, Тодор Живков и македонскиот вџпрос (1963–1967)“, *Минало* 2/1999, 78.

⁵ Ч. Маринов, *Македонското прашање од 1944 до денес*, 78.

⁶ Више о томе у: Стефан Требет, *Бугарско-југословенската контроверза за Македонија 1967–1982*, (Скопје: Институт за национална историја, 1997).

⁷ Архив Југославије (даље АЈ), Савезна комисија за културне везе са иностранством (даље 559), ф. 36, арх. јед. 79, Стенографске белешке Осамнаесте седнице Савезне комисије за културне везе са иностранством, Скопље, 28. март 1969. године

⁸ АЈ, 559, Ф. 36, 79, Информација о антимакедонској активности НР Бугарске у иностранству на плану културе, март 1969.

⁹ *Македонскиот вџпрос. Историјско-политическа справка*, (Софија: Институт за историја при БАН, 1968),

ове публикације), али ништа мању пажњу не привлаче ни коментари о деловању књижевника Венка Марковског¹⁰ – раније истакнутог песника у НР Македонији, а каснијег ИБ-овца који је након периода проведеног на Голом отоку емигрирао у Бугарску. Документ упућује и на тему кључног утицаја највишег државног и партијског руководства на прихваћене погледе на историографска питања. Због свега тога, овај документ може послужити као сведочанство из кога се сазнаје о спрези културе и политике у хладноратовском периоду.

---

¹⁰ Венко Марковски (1915–1988) био је македонски и бугарски песник и драмски писац, један од најзначајнијих у процесу формирања македонске националне књижевности. Током Другог светског рата је био активан у партизанском покрету у Бугарској и Југославији, али је након рата подржао Резолуцију Информбироа и успротивио се мерама националне политике у НР Македонији. Након петогодишњег заточеништва на Голом отоку (1956–1961), 1965. године емигрирао је у Бугарску, где је постао члан Бугарске академије наука и наставио са књижевним и јавним радом.

SAVEZNA KOMISIJA ZA KULTURNE VEZE SA INOSTRANSTVOM

SAMO ZA LIČNU INFORMACIJU
POSLE SEDNICE VRATITI

ANTIJUGOSLOVENSKA POLITIKA VLADE NR BUGARSKE
PREMA SFRJ

INFORMACIJA O ANTIMAKEDONSKOJ AKTIVNOSTI
NR BUGARSKE U INOSTRANSTVU NA PLANU KULTURE

marta 1969. godine

ANTIJUGOSLOVENSKA POLITIKA VLADE NR BUGARSKJE PREMA SFRJ

Kao što je poznato, antijugoslovenska i antimakedonska propaganda u politici vlade NR Bugarske dobila je neuobičajene razmere i zamah u 1967. godini, a naročito krajem iste i početkom 1968. godine. Ona je sa izvesnim oscilacijama produžila u toku cele 1968. godine i postala je naročito gruba i agresivna posle vojne invazije ČSSR od strane pet zemalja Varšavskog ugovora. U ovom periodu, bugarsko državno i partijsko rukovodstvo ovakvoj kontinuiranoj politici i aktivnostima protiv SFR Jugoslavije i SR Makedonije, dalo je novi kvalitet svojim javnim angažiranjem, čime su najneposrednije zasegnuti vitalni interesi makedonskog naroda. Negiranje makedonske nacionalne samobitnosti i svojatanje istorijske prošlosti, kulture, jezika i drugo, bugarsko rukovodstvo je do te mere politiziralo i dalo im je takve razmere, tako da sve to predstavlja evidentan napad na suverenitet i teritorijalni integritet SFR Jugoslavije.

Centralni bugarski listovi: „Rabotničko delo“, „Otečestven front“, „Narodna armija“, „Zemedelso znae“ i još neki drugi listovi i časopisi u toku 1967. godine objavili su 120 antijugoslovenskih napisa, a u toku novembra 1967 – novembra 1968. godine objavili su preko 200 takvih napisa /1963. godine objavljeno je 25, a u 1964. godini 23 napisa/. U ovom pogledu vodi državna radiostanica „Rodina“ koja je počela svoje prve emisije 22 februara 1968. godine, upravo kada je ukinuta emisija Radio Sovije [Sofije] na makedonskom jeziku. Ova stsnica [stanica] je u periodu maj–decembar 1968. godine emitovala oko 70 antimakedonskih napisa.

Iz objavljenih materijala u bugarskoj štampi, drugim sredstvima masovnog komuniciranja i publicistici uopšte, kao i u izjavama pojedinih partijskih i državnih funkcionera, uočljivo je, do pojave „Istorijsko-političke informacije po makedonskom pitanju“, i od posebnog interesa za nas je sledeće:

- u stavovima za koje se zalagalo i zalaže bugarsko rukovodstvo po makedonskom pitanju u prethodnim godinama i sada nema bitnih razlika; [подвучено оловком – П. И.]
- obim i intenzitet, a naročito način na koji se postavlja makedonsko pitanje u javnosti, ukazuju da nije u pitanju običan produžetak stvari iz prethodnih godina; [подвучено оловком – П. И.]
- na veštački način nastoji se da budu stalno prisutni u bugarskoj javnosti pojedini istorijski događaji i ličnosti iz nacionalno-revolucionarnog pokreta makedonskog naroda, sve u cilju da se iskoristi i kaže da su bili Bugari. To se čini veoma pedantno, što nije slučaj sa sličnim pitanjima iz bugarske istorije; [подвучено оловком – П. И.]
- ocrtava se sve jasnije jedna teza da je NOB makedonskog naroda bio deo bugarskog otpora. [подвучено оловком – П. И.] U tom pogledu karakte-

- ristično je ignorisanje vojnih jedinica NOB Makedonije u sastavu NOVJ i borbi makedonskog naroda protiv bugarskih fašističkih okupatorskih jedinica i vlasti; sve naglašenije preuveličavanje učešća bugarske armije u završnim operacijama protiv nemačke fašističke vojske u našoj zemlji; nigde se ne spominje da je bugarskoj vojsci uz dozvolu naših nadležnih vlasti dopušteno da se bore protiv nemačkih jedinica na kraju rata i da operu sa sebe ljagu četirigodišnjeg savezništva sa Hitlerom i okupacije delova Srbije i Makedonije;
- u tim aktivnostima javno su se uključili i stavili su se na čelo istih, najviši državni i partijski rukovodioci, kao što je Todor Živkov predsednik Ministarskog saveta NR Bugarske i prvi sekretar Bugarske komunističke partije i sekretar CK BKP Venelin Kocev i drugi;
  - teze Todora Živkova za rad sa omladinom i komsomolom, a posebno o patriotskom vaspitanju omladine i naroda, dale su novi impuls i potstrek raznim aktivnostima protiv SFRJ;
  - u ovim aktivnostima u svim godinama, najdominantniji faktori u kojima se izražavao velikobugarski nacionalizam i šovinizam, odnosno aspiracije i teritorijalne pretenzije na integralne delove SFRJ, bili su:
    - San Stefanski ugovor,
    - Period makedonskog preporoda,
    - Ilindenski i drugi ustanci makedonskog naroda,
    - Učešće bugarske armije u završnim vojnim operacijama protiv hitlerovskih jedinica u našoj zemlji, i
    - Srednjovekovni period.

Napisi o Sanstefanskom ugovoru

U 1968. godini u NR Bugarskoj proslavljena je 90-godišnjica oslobodjenja Bugarske od Osmanli[j]skog ropstva. Međutim, ovaj nacionalni jubilarni praznik, po tome kako je tretiran Sanstefanski ugovor i posebno kako su tretirane teritorijalne odredbe tog ugovora, prelazio je granice proslave jednog jubileja. U stvari, u javnosti je akcenat davan upravo tim odredbama i glorifikovan bez svake mere. Samo u periodu od 2–3 meseca u NR Bugarskoj sa poznatim bugarskim tumačenjem tog ugovora pojavilo se 20 članaka.

Ustanci makedonskog naroda

U ovoj antijugoslovenskoj histeriji potpali su pod udar i poznati i značajni događaji iz istorije makedonskog naroda – Kresnensko-razloški i Ilindenski ustanak. U periodu od novembra 1967. godine do oktobra 1968. godine objavljeno je 6 članaka

o Kresnenskom ustanku. U svim tim napisima ustanak je označen kao bugarski i kao jedna od „svetlih stranica bugarske istorije“.

Članci posvećeni Ilindenskom ustanku znatno su mnogobrojniji. U vremenu od januara 1967. do septembra 1968. godine objavljeno je preko 20 [двапут подвучено оловком – П. И.] članaka u kojima se ovja [ovaj] veoma značajan događaj u istoriji makedonskog naroda proglašava bugarskim. U vezi sa time, karakteristični su i ovi sledeći momenti: /1/ izjave Todora Živkova (u govoru na kongresu Komsomola 13. januara 1968. godin[e]) i Venelina Koceva (u govoru na plenumu CK BKP od 26. XII 1967. godine) da je Ilindenski ustanak krupan istorijski događaj bugarskog naroda i /2/ stvaranje novog termina – Ilindensko-preobraženski ustanak. U nemogućnosti da dokažu da je Ilindenski ustanak delo bugarskog naroda (podignut je na tlu Makedonije i u njemu je učestvovao makedonski narod), sada se smišljeno povezuje bugarski – Preobraženski ustanak u Bugarskoj sa Ilindenskim, iako se faktički radi o dva ustanka, po mestu i datumima, različitih.

O učešću bugarske armije u završnim operacijama na našoj teritoriji

U poslednje vreme bugarski istoričari sve više se služe falsifikatima o ulozi i značaju koji je imala bugarska vojska u oslobodjenju delova SFRJ i posebno SR Makedonije. U tim člancima, pre svega, nigde se ne navodi da je ista ta armija do septembra 1944. godine bila okupatorska armija u Makedoniji i vodila žestoke borbe protiv naših vojnih jedinica i vršila nedela po našim gradovima i selima. [подвучено оловком – П. И.] Pored toga nigde ne navode da su za svoje učešće u završnim operacijama tražili dozvolu od Vrhovnog štaba NOV i POJ i da su u tim operacijama učestvovali na osnovu ugovora potpisanog u Brašovu između komandanta Vrhovnog štaba NOV i POJ Maršala Tita i bugarskog predstavnika. Poslednjih godina posebno je karakteristično pisanje o učešću bugarske vojske u Makedoniji i to se lini [čini] na takav način kao da u Makedoniji nije bilo nikakvih organizovanih jedinica NOVJ ili ukoliko ih je bilo, one su bile neznatne i nesposobne za ozbiljne vojne operacije. Jedinice NOVJ iz Makedonije ukoliko se i spominju ne tretiraju se kao jedince nove jugoslovenske vojske, već se nazivaju „makedonski partizani“, „makedonska vojska“ i sl. Pored toga, sve otvorenije čak i najotvorenije opravdava se okupacija Makedonije 1941–1944. god. od strane Bugarske i tretira kao oslobodjenje i priključenje Makedonije „Majci Bugarskoj“.

Aktivnost Venka Markovskog

Nasuprot svim uverenjima koja su davana sa najviših mesta u NR Bugarskoj da Venku Markovskom neće biti dozvoljeno da se bavi antijugoslovenskom i antimakedonskim aktivnostima, on je takvim aktivnostima otpočeo ješ [još] 1966. godine da bi

se kasnije sve intenzivnije ispoljavao. U toku 1968. godine on je 30 puta bio prisutan u centralnoj dnevnoj štampi i radiju, a publikovano mu je 33 pesme [подвучено оловком – П. И.]. Pored toga, u toku godine izdata mu je stihozbirka [подвучено оловком – П. И.], a 1967. godine i 4 knjige; dodeljena mu je druga nagrada na svečanosti „Praznik poezije 1968“. Osim toga, u repertoaru za 1969. godinu na jednoj od sofijских scena izvedena je njegova drama „Goce“.

Ovakav publicitet i prisutnost u sredstvima masovnog komuniciranja nije imao niti jedan bugarski pesnik. Pobude i namere organizatora ovakve aktivnosti su očevidne.

Istorijsko-politička informacija o makedonskom pitanju

U novembru 1968. godine u Sofiji izdata je interna brošura „Istorijsko-politička informacija o makedonskom pitanju“. [подвучено оловком – П. И.] Pripremljena je u CK BKP, [подвучено оловком – П. И.] a u izdanju Instituta za nacionalnu istoriju Bugarske akademije nauka. U njoj su izneti najnoviji stavovi i pogledi bugarskog rukovodstva o makedonskom pitanju.

U početku decembra, CK BKP je ovu brošuru dostavio svim partijskim organizacijama, aktivima i informativno-propagandnim institucijama gde se „razradjuje“. Sa sadržinom brošure upoznato je takodje i članstvo Otečestveno-frontovskih i komsomolskih organizacija.

Izdavanje „Istorijsko-političke informacije o makedonskom pitanju“ je u okvirima, pored ostalog, pojačanje [pojačane] aktivnosti u NR Bugarskoj po ovom pitanju. Pojava brošure ukazuje /1/ da je makedonsko pitanje, suprotno zvaničnim izjavama vrlo aktuelno u društveno-političkom životu NBR [NRB], i /2/ da bugarska teza o tome da će „neposredna budućnost“ definitivno odgovoriti i rešiti makedonsko pitanje ima podršku ne samo izvesnih nacionalističkih krugova, već i rukovodstva CK BKP.

Pomenuta brošura sadrži dva dela: politički i istorijski. U ovom poslednjem, dat je detaljan istorijski pregled od dolaska Slovena na Balkansko Poluostrvo do današnjih dana. Ovde nije izneto ništa novo – ponavlja se velikobugarsko nenaučno tretiranje istorije bugarskog i makedonskog naroda, odnosno, svojata se istorijska, kulturna i druga prošlost makedonskog naroda, veliča se Sanstefanski ugovor, opravdava se učešće Bugarske u „oslobodjenju“ Makedonije u Balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu, opravdava se okupacija Makedonije za vreme od 1941–1944. godine, prećutkuje se Narodno-oslobodilačka borba makedonskog naroda protiv fašističkih okupatora, u tom sklopu i protiv bugarskih, i drugo.

Medjutim, u političkom delu, na jedan neverovatno grub način (možda najgrublji za poslednjih 20 godina) negira se makedonska nacionalna individualnost [подвучено оловком – П. И.]. Izneti su takvi stavovi i teze, koji ukazuju da bugarsko rukovodstvo nije prestalo sa ofanzivom protiv SFR Jugoslavije i da stoji na najekstremnijim

pozicijama o makedonskom pitanju. Po mašem [našem] mišljenju, ti stavovi i pogledi predstavljaju do sada najevidentniji pokušaj aspiracija i pretenzija prema SFRJ od strane bugarskih rukovodstava.

Pošto se iznose želje NR Bugarske za saradnju sa SFR Jugoslavijom i konstatira da se saradnja uspešno razvijala posle nekoliko sastanaka predsednika Tito–Todor Živkov, a naročito posle posete predsednika Tita NR Bugarskoj u 1965. godini i sastanka Krste Crvenkovski¹¹–Todor Živkov, da je na tim sastancima dogovoreno da obe strane treba da pokažu „maksimum strpljenja“ po spornim pitanjima i sl., da je taj postignuti dogovor sistematski narušavan sa jugoslovenske strane i da se u SFR Jugoslaviji vodi antibugarska kampanja, u Informaciji su veoma karakteristični следећи моменти: [подвучено оловком – П. И.]

U svim kontaktima, koje su imali bugarski partijski i državni rukovodioci sa našima poslednjih godina, na svim nivoima /1/ priznavali su postojanje makedonske nacije ili proces formiranja makedonske nacionalne svesti. U ovom materijalu to se uopšte ne spominje, tj. SR Makedonija se tretira kao geopolitička jedinica u sastavu SFR Jugoslavije, a ne i kao država makedonske nacije, /2/ posle dugo godina, prvi put je napadnuta politika KPJ, odnosno SKJ, optužujući ih da su stali na pozicije velikosrpske buržoazije po makedonskom pitanju, /3/ karakteristične su rezerve bugarskog rukovodstva izražene u kritici „teza skopskog rukovodstva“ u pogledu kako je rešeno makedonsko pitanje. Te rezerve nedvosmisleno ukazuju da bugarsko rukovodstvo ima na umu drugačije rešenje makedonskog pitanja tj. da je nezadovoljno rešenjem koje je makedonski narod izvojevaо u Narodno-oslobodilačkoj borbi u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije, /4/ prilično otvoreno, u Informaciji se dezavuiše „dimitrovski kurs i period“ oko makedonskog pitanja, /5/ u brošuri se uzimaju u zaštitu lica koja su bila uzeta na odgovornost posle rata na osnovu naših zakona i pozitivnih propisa, uglavnom za vreme Rezolucije IB, što predstavlja pokušaj mešanja u unutrašnje stvari naše zemlje, /6/ netačno se tumače i ocenjuju razgovori Tito–Živkov i Crvenkovski–Živkov o makedonskom pitanju. Ovi razgovori objašnjavaju se na način koji najbolje odgovara bugarskom rukovodstvu.

Radi ilustracije, u produžetku, dajemo izvode iz pomenute Informacije:

[...]

(Podvučeno u tekstu je naše).
Skopje, februar 1969. godine

---

¹¹ Крсте Црвенковски (1921–2001) био је један од најистакнутијих југословенских комуниста са простора СР Македоније. Обављао је низ функција на савезном и републичком нивоу, а у периоду 1963–1969. године био је секретар Савеза комуниста Македоније.